

به نام خدا

از سری مقالات برتر آموزشکده محیط زیست کرج
شماره: ۱

درنای معمولی

Grus grus

محقق: خانم ن. س. نادمی

بهار ۸۶

درنای معمولی

این خانواده در ایران شامل ۳ گونه است که گونه ی grus یکی از این سه گونه است. کلیه پرندگانی که در این خانواده قرار دارند به طور دسته جمعی مهاجرت نموده، در حال پرواز، گردن را راست نگه می دارند. دم دارای پرهایی طویل و آویزان است و می توان گفت در حقیقت شاهپرها ی ثانویه هستند که چنین حالتی را بوجود آورده اند.

کلید شناسایی:

درنا (Grus grus) لکه ای قرمز رنگ روی سر دارد.

مشخصات ظاهری:

این پرنده، ۱۱۴ سانتیمتر طول دارد و جنه اش بزرگ است. روی زمین با شکوه گام برمی دارد و در پرواز با عظمت دیده میشود. شبیه لک لک است، با این تفاوت که اندکی بزرگتر و منقارش کوچکتر از آن است. پر و بال خاکستری و سر و گردن سیاه، با نوار سفید پهنی که از پشت چشم شروع شده و دو طرف سر و گردن را در بر میگیرد و تضاد خاصی با سر و گردن سیاهش دارد، دیده میشود. رنگ تارک قرمز است و از فاصله ی نزدیک می توان آنرا مشاهده کرد. در پرنده ی نا بالغ، سر قهوه ایی است و رنگهای متفاوت در آن دیده نمیشود. به واسطه ی شکل، اندازه و حالتش، از درنای طناز متمایز است. پروازش به شکل «۷» بوده و پرنده ای اجتماعی است که در فصل تولید مثل جفت جفت می شوند.

صدا:

صدای این پرنده، هنگام مهاجرت، جیغ مانند و شبیه «کرلایاکرر ل کرلایا کرر ل» شنیده می شود.

زیستگاه:

این پرنده در مناطق باتلاقی، تالابها، مناطق چمنزار های بدون درخت و کشتزارها به سر می برد. در ایران، هنگام مهاجرت به وفور دیده میشود.

حفاظت:

برای حفاظت از درنای معمولی باید اقداماتی حفاظتی در مسیر مهاجرتش انجام شود. (۸)

مشخصات:

نر و ماده مشابه، رنگ عمومی بدن این پرنده ی بزرگ خاکستری با پرهایی آویزان و تیره تر در روی دم، از قاعده تا منقار نیمی از قسمت فوقانی گردن (فقط در جلو) سیاه و بقیه قسمتهای گردن خاکستری، پیشانی سیاه، پرنده ی بالغ در قسمت بالای سر دارای لکه ی قرمز رنگی است که به خوبی قابل رؤیت نمی باشد، از بغل چشم یک لکه ی بزرگ سفید رنگ از گونه گذشته و در عقب گردن ختم می گردد، پاها طویل و سیاه، منقار خاکستری متمایل به سبز و کاملاً کوتاه و راست، چشم قرمز.

تشخیص در طبیعت:

اندازه ی بدن بزرگ، رنگ عمومی بدن خاکستری، بالای سر و جلو گردن سیاه.

رفتار و خصوصیات:

در زمستان مناطق باز و مرطوب را ترجیح می دهد. از پرندگان اجتماعی بوده، موقع پرواز تند و در یک مسیر تغییر ناپذیر و با صدایی خشن مهاجرت می کند. موقعی که روی زمین می نشیند آرام و با جلوه ی خوشایندی به نظر می رسد. در زیستگاه خود (حتی در زمستان) حرکاتی دارند که به خوبی شناخته نشده و بعضی از پرنده شناسان آن را نوعی رقص برای این پرنده گزارش کرده اند. اولین پرواز جهت مهاجرت به زیستگاه زمستانه از اواخر مهر شروع و رجعت به زادگاه اصلی اوایل فروردین میباشد. در قبرس مهاجرت بین مرداد و آذر و همچنین در ماههای فروردین و اردیبهشت است در حالیکه بعضی از درناها زمستان نیز در منطقه می مانند و ورود آنها به منطقه کمی زودتر است.

آشیانه سازی:

آشیانه سازی در اواسط اردیبهشت و در نیزارها و مردابهای جنگلی و غیره شروع می شود. آشیانه خیلی نزدیک به آب بنا شده، اندازه ی آن بزرگ و از مواد گیاهی تشکیل شده است.

تعداد تخمها معمولاً ۲ عدد و گاهی نیز فقط یک عدد می باشد. تخمها به اشکال مختلف و رنگ آنها خاکستری روشن یا زیتونی و گاهی قهوه ایی متمایل به قرمز بوده و در سطح آنها نقاط و لکه هایی به رنگ بلوطی متمایل به قرمز (به ندرت قهوه ای متمایل به ارغوانی) وجود دارد. اندازه ی تخمها (اندازه گیری روی ۱۸ تخم): ماکزیمم ۶۴/۵ × ۱۰۵ - مینیمم ۶۰/۵ × ۹۰ تا ۵۸ × ۱۰۰ و متوسط ۶۱/۵ × ۶۷ میلیمتر.

مهاجرت و انتشار:

در زمستان به قبرس، ترکیه، خاور نزدیک، عراق، و همچنین جنوب غرب ایران مهاجرت میکنند. (۴) درنا پرنده ایی بزرگ، با پاها و گردن دراز، دم نسبتاً کوتاه، بالهای دراز و منقاری بلند و کلفت، ظاهر شبیه لک لک، شاهپرها ی ثانوی داخلی بالهای آنها خیلی بلند شده، روی دم را می پوشاند. در پرواز گردن و پاهای خود را کشیده نگه میدارند. گله های آنها هنگام مهاجرت در یک خط یا به شکل «۷» پرواز میکنند. نر و ماده همشکلند. غیر از فصل زاد و ولد به طور دسته جمعی می شوند. روی زمین آشیانه می سازند. این پرنده را در هنگام پرواز میتوان از مرغ ماهیخوار و حواصیل ها تشخیص داد. بدن آن به طور کلی خاکستری سربی است یک نوار پهن و سفید از پشت چشم شروع شده، در طرفین سر و گردن ادامه پیدا میکند که در برابر گلو و صورت سیاه پرنده جلوه ی خاصی دارد. از فاصله ی نزدیک تارک قرمز آن قابل تشخیص است. منقارش از منقار لک لک ها و حواصیل ها کوتاهتر میباشد. در پرنده ی نابالغ سر و سطح شکمی قهوه ایی رنگ است، نوار سفید سر و گردن را ندارد و شاهپرها ی ثانوی بال آن خیلی بلند و آویزان

نیست. رفتارش بسیار محتاطانه است. آهسته ولی موزون راه میرود. هنگام احساس خطر گردن خود را راست میکند و بدنش را بالا می کشد. به ندرت روی درخت می نشیند و پروازی آهسته ولی پرتوان دارد. در پرواز گردن و پاهایش کشیده است و بالهای آن در انتها چهار گوش به نظر میرسد. بزرگترین درنا در آمریکای شمالی بسر می برد. این پرنده حدود ۵/۱ طول دارد و بلندی قامتش از ۵/۱ تا ۲/۱ می باشد.

بالهای گشترده اش از ۱/۸ تا ۲ متر است. بالهایش سفید با خط سیاه می باشد. (۲)

تغذیه:

گیاهان کوچک، حشرات، قورباغه ها، کرمها، خزندگان و ماهیان کوچک، و تخم جانوران آبی را میخورند.

جفت گیری:

گروههای درناها هنگام فصل جفت گیری، گرد می آیند و به رقص می پردازند. درناها هنگام رقص با هیجان میرقصند. در اوقات دیگر درناها روی یک پا می ایستند. این پرنده در بوته زار ها یا مردابها بسر میبرد. هر درنای ماده در فصل یک تخم میگذارد. (۲)

جلفا شهر درناهای مهاجر:

شهر جلفا در جنوب شرقی آذربایجان را باید شهر درناها دانست. این شهر در آخرین نقطه مرزی شمال غربی ایران در سواحل جنوبی رود ارس واقع شده است. زیبایی بی نظیر رود ارس به همراه منطقه ی حفاظت شده ی کیامکی و جنگلهای سیاه رود و درناهای مهاجری که نمادشهر جلفا شده اند، انگیزه سفر را در دل هر طبیعت دوست اهل سفر ایجاد می کند. (۵)

زیستگاه:

دور از جنگل و مناطق پردرخت، در سواحل رودخانه ها، مردابها، کشتزارها، و استپها زندگی می کنند.

پراکنندگی:

زمستانها در بعضی مناطق فراوان است. ضمن مهاجرت به طور منظم در ناحیه ی دریای خزر دیده میشود. (۲)

رده بندی

خانواده ی درنا ۴ جنس و ۱۵ گونه دارد که ۳ گونه ی آن به نامهای درنای معمولی، درنای طنناز و درنای سیبری در ایران وجود دارد. بنابراین، ما فقط جنس و گونه ی درنای معمولی را نام میبریم.

Animalia	سلسله: جانوران
Vertebrata	شاخه: مهره داران
Aves	رده: پرنندگان
Gruiformes	راسته: درنا سانان
Gruidae	خانواده: درناها
Grus	جنس: درنا
grus	گونه: معمولی

پراکنندگی درناهای معمولی:

در اوایل فصل پائیز، که هوا در شمال دریای خزر رو به سردی میگذارد، درنای معمولی به ایران مهاجرت می کند. این پرنده در مسیر مهاجرت خود در ایران، ابتدا در جنوب دریای خزر، آذربایجان و منطقه های مرکزی توقف می کند. ولی با سرد شدن هوا، به جاهای گرمتری مانند جنوب استان فارس و خوزستان می رود. در فصل زمستان، دسته های بزرگ این درناها در بیشتر جاهای مرطوب و گندم زارهای فارس مشاهده می شوند. چند نمونه از جوجه آوری این پرنده، در شمال غربی کشور هم مشاهده شده است. درنای معمولی در جنوب کشور و در استان خراسان، کلنگ نامیده میشود.

عاداتها و رفتارها:

درناها پرندهای کاملاً اجتماعی هستند. آنها به غیر از فصل جوجه آوری، که نر و ماده از بقیه جدا میشوند همیشه بصورت دسته های بزرگ و کوچک با هم مهاجرت و زمستان گذرانی می کنند. درناها مهاجرتهای طولانی دارند. عموماً به شکل عدد هفت و گاهی به شکل مستقیم پرواز میکنند. در زمان مهاجرت، در ارتفاع بالا پرواز می کنند که گاهی بالاتر از ۳۰۰ متر از سطح زمین است. هنگام پرواز صدایی سر میدهند که از فاصله ی چند کیلومتری شنیده می شود. شاید این صدا برای جلوگیری از گم شدن بقیه ی درناها است.

یکی از ویژگی های جالب درنا رقص زیبایی آن است که ممکن است بصورت منفرد یا دو تا دو تا و یا چند تایی با هم برقصند. در هنگام رقصیدن تند راه میروند. سپس در حالیکه بالهایشان را به زیبایی باز کرده اند، سرشان را تکان می دهند و گاه به هوا می پرنند.

تولید مثل:

در اوایل فصل بهار، درناهای ایران برای جوجه آوری به منطقه های سردسیر روسیه مانند سیبری می روند. نر و ماده از بقیه جدا می شوند و برای آشیان سازی به تالابهای دور از دسترس میروند. این تالابها باید پوشش گیاهی مناسبی داشته باشند. نر و ماده تمام عمر با هم زندگی می کنند. نر و ماده های جوان، در فصل بهار، با رقصهای جالبی از دواج

خود را جشن میگیرند. ولی زوجهای پیر، علاقه ای به رقصیدن نشان نمی دهند. درناها معمولاً روی زمین یا گیاهان انبوه منطقه های تالابی کم عمق لانه میسازند و ماده ها یک یا ۲ تخم می گذارند. پدر و مادر باهم از تخمها محافظت میکنند و به نوبت، روی آنها می خوابند. پس از حدود یک ماه، جوجه ها از تخم بیرون می آیند. جوجه ها می توانند ۹ هفته بعد از تولد پرواز کنند.

تا چندی پیش تصور می شد که همه ی درناها برای جوجه آوری ایران را ترک میکنند. ولی در تابستان ۱۳۷۲، با مشاهده ی یک جفت درنای معمولی و جوجه های آنها در منطقه ی پیر احمدی کندی شهرستان ماکو مشخص شد که اگر شرایط مناسب باشد و امنیت کافی وجود داشته باشد، این پرندگان در ایران نیز جوجه آوری می کنند. این درناها، هر سال در اوایل فصل بهار به این تالاب، که نزدیک مرز ایران و ترکیه است، می آیند. آنها پس از آشیانه سازی و جوجه آوری در اواخر فصل تابستان همراه با جوجه های خود منطقه را ترک میکنند. درناها عمر طولانی دارند. در بسیاری از جاهای دنیا، درناها را نشانه ی عمر زیاد می دانند.

چگونه میتوان درناها را از نزدیک مشاهده کرد؟

بهترین زمان برای مشاهده ی درناها در ایران، از اوایل فصل پائیز تا اوایل فصل بهار است. در این مدت، درناها به صورت دسته های بزرگ و کوچک به ایران مهاجرت میکنند. تعدادی، تمام زمستان را در ایران می مانند و تعدادی دیگر به جاهای گرمتری مانند: آفریقا یا جنوب آسیا مهاجرت می کنند. درناهای معمولی، بیشتر در شمال، مرکز و جنوب کشور ایران، توقف های نسبتاً طولانی دارند. مدت توقف درناها در اطراف دریاچه های کافتی، ارژن، پریشان در استان فارس و شرق استان خراسان و خوزستان است. استان فارس را میتوان مهمترین زیستگاه درنا در ایران به شمار آورد. هر سال، در فصل پائیز، دسته های بزرگ درنای معمولی به این استان می آیند تا اواخر زمستان در جاهای مسطح و مرطوب و کشتزارهای گندم توقف می کنند.

اقدامات حفاظتی انجام شده:

در کشور ما درناها حمایت شده اند و شکار آنها در تمام فصلهای سال ممنوع است. علاوه بر آن تعدادی از زیستگاه های درنا مانند دشت ارژن و پریشان در استان فارس، حفاظت شده است. از طرف دیگر، کشور ما با سازمانهای بین المللی و کنوانسیون هایی نظیر بنیاد جهانی درنا (ICF)، کنوانسیون رامسر و کنوانسیون بُن همکاری زیادی دارد. این سازمان در زمینه ی حفاظت از پرندگان مهاجر و زیستگاه های آنها فعالیت می کنند. (۱ و ۶)

منابع

- ۱- ادهمی، اسکات-همدانی، مروج-پرنندگان ایران، سازمان حفاظت محیط زیست-۱۳۵۴.
- ۲- پرنندگان ایران-چاپ دوم-انتشارات محیط زیست-تیر ماه ۱۳۶۲.
- ۳- دفتر حقوقی و امور مجلس-مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست ایران(جلد اول و دوم)-اسفند ۱۳۸۳.
- ۴- دیانی، امین الله-پرنندگان خاورمیانه و خاور نزدیک(جلد اول)-انتشارات دانشگاه تهران-مرداد ماه ۱۳۶۷.
- ۵- سرودی-برگرفته از روزنامه ی جام جم-شماره ی ۳۹۷۵، جمعه، ۱۵ اردیبهشت، ۱۳۸۵.
- ۶- ضیایی، هوشنگ-«حیوانات زیبای من»-درناها در ایران-چاپ صنوبر، زمستان ۱۳۷۵.
- ۷- فیروز، اسکندر-حیات وحش ایران(مهره داران)-مرکز نشر دانشگاهی با همکاری انتشارات دایره ی سبز-چاپ اول-۱۳۷۸.
- ۸- منصور، جمشید-راهنمای صحرایی پرنندگان ایران-نشر ذهن آویز-۱۳۷۹.